

сумненняў, што дазваляе лічыць іх маркёрамі веры. Лексемы *натуральна, зразумела* займаюць пераходную зону паміж веданнем і верай, так як у функцыі пабочных слоў яны змяшчаюць сему адсутнасці сумненняў і эксплікуюць веру, у функцыі выказніка – сему адпаведнасці рэчаіснасці і рэпрэзентуюць веданне. Асаблівай увагі заслугоўваюць лексемы *відавочна, obviously* па прычыне іх здольнасці да энантыёсеміі: пры выкарыстанні ў ролі прыслоўя з семай адсутнасці сумненняў дадзена адзінка рэпрэзентуе веру, пры выкарыстанні ў ролі пабочнага слова з семай наяўнасці сумненняў – меркаванне.

Прэдыкаты *ёсць надзея, спадзявацца, I hope* і прыслоўе *hopefully* мы адносім да паказчыкаў веры, так як надзея – чаканая ўпэўненасць, разнавіднасць веры. Самы рэкурэнтны спосаб эксплікацыі веры ў дзвюх мовах – марфалагічны (дзеясловы ў форме будучага часу). Спецыфічным для англійскіх навуковых рэцэнзій з’яўляецца выкарыстанне фразы *to be certain* у якасці кампанента канструкцыі *Complex Subject* ‘Складаны дзейнік’ з семай высокай упэўненасці адрасанта ў адпаведнасці выказвання рэчаіснасці. Вера складае 5,7 % і 3,9 % ад усіх астатніх кампанентаў верагоднасці ў беларускіх і англійскіх рэцэнзіях адпаведна. Гэта абумоўлена асноўнымі прагматычнымі функцыямі веры – бескампраміснасць поглядаў адрасанта, пазбаўленне права выбару вырыянта развіцця падзей, навязванне ўласнага пункту гледжання.

Такім чынам, у выніку праведзенага лінгвістычнага аналізу веры як кампаненту верагоднасці былі вызначаны яе інварыянтныя семантычныя прыкметы: высокая ўпэўненасць, адсутнасць сумненняў; выяўлены лексіка-марфалагічныя сродкі эксплікацыі верагоднасці, заснаванай на веры, і іх рэкурэнтнасць у беларускіх і англійскіх навуковых рэцэнзіях: невысокая частотнасць веры ў дзвюх мовах тлумачыцца яе асноўнымі прагматычнымі функцыямі: бескампраміснасць поглядаў адрасанта, навязванне суб’ектыўнага пункту гледжання, недапушчэнне іншадумства, праяўленне талерантнага стаўлення да недахопаў у манаграфіі.

А. В. Семянькевіч

ФОРМА ЛІКУ КАМПАЗИТНЫХ НАЗВАЎ ГЕТЭРАГЕННЫХ СУКУПНАСЦЕЙ

Семантычным стрыжнем лінгвістычнай катэгорыі зборнасці з’яўляецца паняцце такой сукупнасці прадметаў, якая набывае новую якасць у параўнанні як з асобным прадметам, так і з раздзельным мноствам прадметаў гэтага класа. Ядром поля паняццёвай катэгорыі зборнасці з’яўляюцца сінгулярныя назоўнікі з марфемнымі паказчыкамі гэтага значэння, а на перыферыі размяшчаюцца субстантывы з семантыкай зборнасці, якія маюць дэфектную парадыгму ліку. Пры такім (шырокім) падыходзе да вызначэння аб’ёму паняцця зборнасці ёсць усе падставы ўключыць у іх кола множналікавыя назоўнікі, якія абазначаюць недыскрэтныя мноствы. Прамым пацверджаннем такога разумення прысутнасці множналікавых назоўнікаў у сістэме субстан-

тыўнай зборнасці можна лічыць выпадкі ізасемнасці суфіксаў зборнасці адзіночналікавых назоўнікаў і флексіі плюратываў, напрыклад: *прычындалы* – *прычындалле*, *пілавіны* – *пілавінне*, *шмоткі* – *шмаццё*, *штыкеты* – *штыкетнік* і інш. Зборныя *pluralia tantum* (далей *plt*) не спалучаюцца з лічэбнікамі і квантыфікатарам *некалькі*. У спалучэнні з прыслоўямі няпэўна-колькаснай квантыфікацыі *многа* (*шмат*), *мала* (*няшмат*) яны як незлічальныя супрацьпастаўляюцца злічальным назоўнікам, якія называць мноствы (*многа букетаў* – гэта многа аб’яднанняў ці «мноства мностваў»), а *многа грошай* – гэта сукупнасць, якая складаецца з мноства элементаў). Аднак такая ўласцівасць множналікавых зборных назоўнікаў не з’яўляецца дыферэнцыяльнай для іх, бо адзіночналікавыя зборныя назоўнікі выяўляюць яе таксама. Спалучальнасць зборных назоўнікаў *plt* з прыслоўямі *многа* (*шмат*), *мала* (*няшмат*) з’яўляецца паказчыкам іх кансалідацыі ў адрозненне ад злічальных назоўнікаў з семантыкай мноства.

Значную частку зборных плюратываў складаюць назвы гетэрагенных сукупнасцей, рэпрэзентаваныя кампазітамі з другой часткай *-актывы*, *-адходы*, *-войскі*, *-выдаткі*, *-даня* / *дадзеныя*, *-дакументы*, *-затраты*, *-матэрыялы*, *-органы*, *-паслугі*, *-прадукты*, *-прыборы*, *прыпасы*, *-рэсурсы*, *-сілы*, *-сродкі*, *-тавары*, *-умовы*: *медыяактывы*; *металаадходы*; *пагранвойскі*, *спецвойскі*, *хімвойскі*; *энергавыдаткі*; *радыёдадзеныя* / *радыёданя*, *разведданыя* / *разведдадзеныя*, *метэададзеныя*; *кінафотадакументы*, *кінафотафонадакументы*; *рэсурсазатраты*, *энергазатраты*; *будматэрыялы*, *п’езаматэрыялы*, *ПВХ-матэрыялы*, *хайтэк-матэрыялы*; *кінавідэамаатэрыялы*, *анлайн-матэрыялы*, *спецорганы*, *статорганы*, *разведорганы*; *авіяпаслугі*, *інтым-паслугі*, *інтэрнэт-паслугі*, *ІТ-паслугі*, *піяр-паслугі*, *спецпаслугі*, *экспрэс-паслугі*, *эскорт-паслугі*; *какава-прадукты*, *сельгаспрадукты*, *бульбапрадукты*, *мясапрадукты*, *рыбапрадукты*, *субпрадукты*; *бортпрыборы*; *авіябоепрыпасы*, *боепрыпасы*, *вогнепрыпасы*; *біярэсурсы*, *гідрарэсурсы*, *гідраэнергарэсурсы*, *морарэсурсы*, *энергарэсурсы*; *бранясілы*; *-крос-сродкі*; *канцтавары*, *культтавары*, *прамтавары*, *радыёттавары*, *рыбатавары*, *спорттавары*, *шклоттавары*, *фотатавары*, *электратавары*; *метэаўмовы*, *тэхумовы*. Агульнай семантычнай уласцівасцю такіх назоўнікаў з’яўляецца сема гетэрагеннай сукупнасці, якая ў слоўніках дэфінуецца як ‘агульная назва чаго-н.’, напрыклад: *прамтавары* ‘агульная назва асноўных прамысловых тавараў бытавога спажывання’ (Тлумачальны слоўнік беларускай мовы ў 5 т., далей ТСБМ). Аднак такі спосаб семантызацыі (на наш погляд, найбольш карэктны) для большасці лексем не вытрымліваецца, бо часцей слоўнікі (у прыватнасці, ТСБМ) выкарыстоўваюць прыём расшыфроўкі абрэвіатуры, напрыклад: *мясапрадукты* ‘мясныя прадукты’. Не вызначаецца аднастайнасцю і паслядоўнасцю і маркіроўка граматычнымі паметамі такіх назоўнікаў, як у межах аднаго слоўніка, так і ў межах адной словаўтваральнай групы. Так, напрыклад, ТСБМ большасць адзінак пакідае без памет, але для слова *боепрыпасы* дае памету *адз. няма*; у Граматычным слоўніку назоўнікаў (далей ГСН) асноўная частка зафіксаваных у ім слоў мае памету *толькі мн.*, аднак слова *бранясілы* мае памету *мн.*; у Беларуска-рускім слоўніку 2012 г.

(далей БРС–2012) лексема *энергарэсурсы* мае памету *адз. няма, энергазатраты* даецца без памет, *канцтавары* і *будматэрыялы* маюць памету *мн.* Няма адзінства ў слоўніках і ў выбары намінатыўнай формы для прэзентацыі лексемы ў тым выпадку, калі форма адзіночнага ліку фіксуецца, напрыклад, у БРС–2012: *будматэрыялы мн.; пілааматэрыялы адз. Пілааматэрыял; лесаматэрыял.* Найбольш паслядоўна форма множнага ліку як намінатыўная выкарыстоўваецца ў Вялікім слоўніку беларускай мовы Ф. Піскунова (далей ВСБМ). Такая «стракатасць» лексікаграфічнай рэпрэзентацыі пералічаных кампазітаў выклікана не ў апошнюю чаргу тым, што іх статус неадназначна кваліфікуецца ў тэрэтычных апісаннях. Некаторыя лінгвісты адназначна ўключаюць іх у кола зборных множналікавых назоўнікаў, аднак многія лічаць, што іх варта адрозніваць ад «уласна *plt*». Розная інтэрпрэтацыя іх марфалагічнага статусу абумоўлена тым, што яны маюць формы адзіночнага ліку (з рознай ступенню ўзуальнай ужывальнасці), аднак выкарыстоўваюцца яны для намінацыі не дыскрэтнага аб'екта, вылучанага з сукупнасці, а таксама са зборным значэннем. Для намінацыі пэўнага аб'екта, вылучанага з такой сукупнасці, у мове функцыянуе самастойная назва, а не форма адзіночнага ліку, напрыклад: *рыба, малюскі, водараслі, ракападобныя* і інш. аб'ядноўваюцца агульным паняццем *морапрадукты; бярвяно, брус, дрывы, гонта* і інш. – паняццем *лесаматэрыялы.* Ужыванне формы адзіночнага ліку такіх назоўнікаў – гэта праява сінаніміі форм *plt* і *sgt*, таму прызнаць іх карэлятыўнымі нельга. Ужыванне формы адзіночнага ліку дэтэрмінавана жанрам маўлення. Нашы назіранні паказваюць, што формы адзіночнага ліку кампазітаў тыпу *лесаматэрыял, боезапас* і інш. маюць адценне размоўнапрастамоўнага або прафесійнага ўжывання. Лексікаграфічная практыка павінна ўлічыць камунікатыўна-функцыянальныя асаблівасці лікавых паводзін гэтых лексічных адзінак і ўніфікаваць іх падачу. Напрыклад, усе прааналізаваныя беларускія слоўнікі прэзентуюць лексему *лесаматэрыял* формай адзіночнага ліку ў якасці намінатыўнай, хаця семантызуецца слова ў ТСБМ зборным значэннем слова *матэрыял* 'бярвёны, брусы, дошкі і пад. як будаўнічы і вырабны матэрыял', а на 88 словаўжыванняў, выбраных з Корпуса беларускай мовы (далей КБМ), форма адзіночнага ліку сустрэлася ўсяго 4 разы. Слова *морапрадукты* ў ГСН і ВСБМ таксама прадстаўлена формай адзіночнага ліку, а ў КБМ на 360 словаўжыванняў яна сустрэлася толькі 1 раз. Прычым назіранні паказваюць, што формы адзіночнага ліку дэтэрмінаваны тыпам кантэксту: яны, як правіла, ужываюцца для дубліравання ўжо названага паняцця, як гіперонім у адносінах да гіпоніма, напрыклад: *Французскія вучоныя высветлілі, што ў кішэчніках жыхароў Краіны ўзыходзячага сонца ёсць спецыяльныя ферменты, якія дапамагаюць ператраўліваць водарасці. Як вынік, японцы лепш засвойваюць гэты морапрадукт* (Звязда).

Такім чынам, лексікаграфічную рэпрэзентацыю такіх кампазітаў нельга прызнаць адэкватнай узуальнай практыцы.